
ПРЕЗЕНТАЦІЇ

ФІЛОСОФСЬКО-ОСВІТНІХ ВИДАНЬ

Павло КУЛЯС

**«ВИЩА ОСВІТА УКРАЇНИ» —
«ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ» —
«ПЕДАГОГІЧНА ОСВІТА»...***

В інформаційному просторі України з'явився новий журнал «Філософія освіти» як видання Міністерства освіти і науки України, Академії педагогічних наук України, Інституту вищої освіти АПН України. Це важлива подія для нашої вищої школи, для науково-педагогічної інтелігенції та й усієї громадськості країни.

Маємо вже другий часопис, який з'явився з ініціативи наймолодшого наукового закладу галузі — Інституту вищої освіти і функціонує в його структурі. Першим побачив світ у липні 2001 року журнал «Вища освіта України», в якого ті ж засновники і головний редактор — академік АПН України Віктор Андрущенко. Він став автором-розробником концепції та дискурсу журналу, його структури.

«Вища освіта України» (ВОУ), по суті, перший журнал у системі вищої освіти. В 1968 — 1995 роках, щоправда, виходив збірник «Проблеми вищої школи». Але то було науково-методичне видання. ВОУ ж — теоретичний та науково-методичний часопис, який має всі ознаки громадсько-політичного видання. Тобто, не уникаючи аналізу методики навчально-виховного процесу і поширення педагогічного досвіду, він зосереджується, насамперед, на проблемах філософії, змісту і прогнозування вищої освіти, шляхах її реформування, веде дискусії щодо докорінної зміни всієї освітньої парадигми на нинішньому переломному етапі розвитку людства, коли на Землі не залишилося замкнених зон і просторів для «натурального освітнього господарювання» і проблеми країн та народів набули глобального характеру. У зв'язку із цим значна увага приділяється аналізу світових та національних систем освіти, проблемам інтеграції України в Болонський процес.

Ще з перших номерів із серією концептуальних статей про теоретико-методологічні засади модернізації вищої освіти і тенденції її розвитку в

* Див. стор. 3 обкладинки

Україні на рубежі століть виступив академік АПН України В. Андрущенко. Ці публікації концептуально спрямували й сам журнал.

Ключовим тематичним напрямом уже від першого номера й донині була і є **філософія освіти** (повна назва рубрики — «Філософія, зміст і прогнозування освіти»). Вона відіграла найважливішу роль у спрямуванні тематики журналу і водночас віддзеркалила перспективні напрямки наукового пошуку колективу інституту. Тут же точаться й головні дискусії щодо основ і шляхів розвитку вищої освіти.

Помітне місце у філософському осмисленні сучасного «перевороту» в уявленнях про роль і місце освіти в долях і перспективах цивілізації посіла тема синергетики як теорії і методу аналізу нестійких і перехідних систем, переломних, часом хаотичних станів як у природі, так і в суспільних структурах. Цьому філософському погляду на проблеми було присвячено два тематичних номери (№№ 2 і 3 — 2003) і чимало окремих публікацій. Але головне, що за активної участі наших авторів синергетичний підхід стає своєрідним інструментом аналізу всіх, навіть, здавалось би, прикладних проблем вищої освіти — розгляду новочасних і суперечливих проблем розвитку природи і суспільства, пошуку шляхів реформування освітньої системи, методики викладання дисциплін тощо.

Якщо ж додати до цього деякі змістові й організаційні зміни в інституті (поглиблення наукових досліджень саме із проблем філософії освіти, створення докторської ради з цього напрямку), то цілком логічним стало заснування окремого журналу «Філософія освіти», який відбруньковується від нашого першого періодичного видання.

У номері вміщено чимало цікавих публікацій щодо проблем методології. Передусім стаття академіка НАН України І. М. Дзюби «Метод — це насамперед розуміння» (№ 4 — 2003). У ній дуже ґрунтовно пройшла тема сучасної трансформації методологічних принципів наукового дослідження проблем гуманітарних наук. Тут і аналіз стану в сучасних науках (літературознавство, мовознавство, мистецтвознавство, культурологія) і — головне — **Освітній погляд на роль і місце духовності** в розвитку нашого суспільства у пострадянський період.

Дуже важлива для педагога вищої школи (та й не тільки вищої, а й загальноосвітньої) уміщена в тому ж номері стаття заступника директора Інституту історії НАН України професора С. В. Кульчицького «Комбінований методологічний підхід до осмислення історичного процесу та його практичні застосування». Таких філософсько-методологічних висновків і рекомендацій спрагло чекають не тільки історики, а й усі викладачі вищої школи, і насамперед гуманітарного блоку (всі, хто має справу з історичним філософуванням). Адже питань історії України не може уникнути жоден інтелегентний педагог. У статті Кульчицького поданий **плюралістичний** підхід до оцінки явищ історії.

Це дуже гостра і нагальна потреба нинішнього покоління — позбутися інерції одномірного, класового підходу до історії, до життя. Як каже один із провідних сьогодні філософів, професор Сергій Кримський, **«в суперечці народжується істина (це вигадав дурень!), а «через діалог — до третьої істини»**

Звідси — практичні висновки як для вченого й педагога, так і для політика: ставати над ситуацією; вгамовувати «шаленство своєї правоти»; виходити з розуміння того, що цивілізація дійшла межі ризиків і суспільство може вижити, лише сповідуючи філософію співробітництва систем і людей у новому вимірі світогляду.

Другий напрям, що постійно перебуває у полі зору редколегії, — стосується реформування вищої освіти (основна рубрика «Час реформ»). Наші автори охоплюють широке коло проблем — від організаційних перебудов до глибоких, докорінних змін у змісті освіти. Зокрема по-новому були розглянуті теми освітніх стандартів, з одного боку, — й автономії, академічної свободи і суспільної відповідальності університету — з іншого (ректор Львівського національного університету Іван Вакарчук та проректор цього університету Марія Зубрицька, № 2 — 2002; проф. Наталія Дем'яненко, м. Київ, № 2—2005); недержавний сектор освіти в Україні: проблеми становлення і розвитку (тематичний випуск, № 1 — 2003; № 2 — 2002 та ін.); проблеми регіонального розвитку вищої освіти (№ 4 — 2002); межі використання ідей постмодернізму в реформуванні освіти України (Костянтин Корсак, №4 — 2004); деякі синергетичні аспекти функціонування освіти як соціального інституту (проф. Станіслав Катаєв, проф. Олександр Шамровський, м. Запоріжжя, № 2 — 2003); інтегративно-синергетична модель проектування особистісно зорієнтованих технологій навчання і виховання (Микола Левшин, № 1 — 2004).

Останнім часом журнал все активніше аналізує політичні процеси в українському суспільстві. Запроваджено розроблені членом-кореспондентом НАН України М. І. Михальченком рубрики «Політика і соціологія» та «Філософія політики». Певний резонанс у наукових колах викликала, зокрема, його стаття «Помаранчеві потрясіння: потенціал ідей і українська реальність» (№ 2 — 2005), а також стаття, написана у співавторстві з В. П. Андрущенком «Гуманізм і гуманітаризм: спільне і специфічне» (№ 4 — 2005). Гостроактуальні теми порушив народний депутат України Григорій Дашутін — «Проблема політичного ідеалу в сучасній Україні», «Криза традиційних політичних цінностей в епоху глобалізації» (№ 3 — 2005) та «Перспективи української моделі демократичної соціально-правової держави» (№ 2 — 2005).

Журнал став трибуною ректорів вищих навчальних закладів. Це можна вважати третім важливим його напрямом. Під рубрикою «Трибуна ректора» виступають керівники та провідні вчені університетів, представляючи таким чином у двох-чотирьох статтях історію і специфіку навчального закладу, його науково-педагогічні школи, кращий досвід. За 4,5 роки в часописі розказано про 29 університетів країни, їх роботу з підготовки кадрів для всіх галузей господарського і духовного життя сучасного суспільства.

З усього цього вимальовується картина наукового та педагогічного пошуку, духовного діяння всієї освітньої системи України з її досягненнями і проблемами. Журнал, таким чином, прислуговується справі поширення всього нового, що з'являється в діяльності навчальних закладів, зміцнює зв'язки між ними, роблячи (своїми засобами і в міру своїх можливостей) внесок у консолідацію всієї системи освіти. При цьому не йдеться про

малювання рожевих картинок. Більшість публікацій не обходять больових точок в освітній системі, містять доволі гостру критику стану справ у ній.

Ще один комплекс фундаментальних проблем, який постійно розробляється журналом (можемо вважати його четвертим напрямком), — методологія і методика навчання, педагогічна майстерність, новітні технології освіти. Основна рубрика — «Педагогічна майстерність». Можна виокремити лише деякі помітні (принципові) проблеми, порушені нашими авторами:

- «Дидактико-психологічна концепція реалізації освітньо-професійних програм підготовки вчителя» (акад. Володимир Бондар).
- Про методологічні основи створення державного стандарту і навчальних програм з економічної теорії (Володимир Радченко, Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова).
- Українська словесність у вищих технічних навчальних закладах (проф. Ганна Онкович, Інститут вищої освіти).
- Новий інтегрований курс «Основи сучасного природознавства як засіб формування синергетичного світобачення студентів» (Костянтин Корсак, Інститут вищої освіти).
- Формування науково-технічного світогляду фахівця: дисципліна «Концепції природознавства, техніки і технологій» (доктор тех. н. Євген Нелін, Національний технічний університет України «КПІ»).
- «Перехід від писемної до електронної освітньої культури: соціологічний аспект» (Оксана Бульвінська, Інститут вищої освіти).
- Формування компетентнісної культуротворчої позиції громадянина XXI ст. засобами нової дисципліни «Інтегроване культурознавство» (Зоя Донець, Інститут вищої освіти).

Цей розділ теж став сильно розростатися, пустив галузки нових рубрик: «Новітні технології освіти», «Проблеми реформування навчально-виховного процесу», «Психологія професійної освіти». А ще ж до них прилягають й інші — «Національне виховання», «Гуманізація освіти», «Виховання особистості», «Гуманітаризація вищої освіти». Тому й тут постало питання про заснування ще одного часопису — «Педагогічна освіта». Підготовча робота до його випуску ведеться.

Журнал став випробувальним майданчиком для наукової молоді — аспірантів і здобувачів наукових ступенів і вчених звань. Набутком редакції можна вважати спеціалізовані номери (див., напр., № 4 — 2002) та додатки (останніх вийшло три), які складаються повністю або переважно з матеріалів докторантів, аспірантів та здобувачів. Всього за 4,5 роки опубліковано 159 статей і наукових повідомлень молодих дослідників, чим виконано важливу функцію інституту — підготовка наукових кадрів найвищої кваліфікації для системи вищої освіти.

Ці номери виявилися повноцінними, змістовними і свіжими у підходах до вибору і постановки проблем. Що й не дивно: адже молодь відважніша, сміливіша у виході на нестандартні теми, часом і на полеміку, дискусію (чого якраз ще поки що бракує журналові). Саме з ініціативи молодих науковців у часописі, наприклад, з'явилася рубрика «Політика й освіта», яка відзначається тим, що її матеріали наповнені гостроактуальними розвідками в

сучасний політичний процес щодо суспільного розуміння ролі і місця освіти й науки у становленні української державності на сучасному етапі.

Друге, що відрізняє часопис від неперіодичних наукових збірників, — це підвищені вимоги до наукового рівня та мови публікацій. У збірнику можна опублікувати статтю в редакції автора — та й годі (часом і з його помилками та безграмотністю — в цьому щоразу переконуєшся під час перегляду цих видань; таке враження, що видавці керуються настановою Петра I: «дабы дурь каждого видна была»). А журнал — це структурний підрозділ Інституту вищої освіти і науковий його продукт. Читач сприймає його зміст як рівень роботи самого інституту. Тож послідовно дотримуючись демократичних норм побутування наукової думки, поважаючи позицію автора і не втручаючись у манеру викладу й аргументацію, ми ставимо високі вимоги до рукописів, наукового апарату і мови статей.

У нас в Україні сильно деформується науковий стиль мови, вона засмічена неточностями слововживання, русизмами і кальками, деякі автори не володіють терміносистемами наукової галузі. І було б дивно, якби наукова громадськість не прагнула мати в Україні хоча б кілька зразкових видань, насамперед щодо мови. І кому ж, як не журналові (а тепер і обом журналам) Інституту вищої освіти, прагнути до такого зразка. Тож редакція журналу «Вища освіта України» намагається культивувати, наскільки це можливо, високу культуру мислення, без якої не може бути науки і наукового дослідження, підтягує до цього наших здобувачів і аспірантів. Регулярною в часописі стала рубрика «Мова — основний інструмент науковця і педагога».

На завершення наведемо деякі статистичні дані, які можуть об'єктивно характеризувати науково-теоретичний рівень видання.

3 липня 2001 року вийшло 22 номери (+3 додатки).

Їх автори:

Ї За науковим становищем

Академіки та члени-кореспонденти НАН України — 14 публікацій;

Академіки та члени-кореспонденти АПН України — 31;

Доктори наук, професори — 136;

Кандидати наук, доценти — 129;

Докторанти, аспіранти, здобувачі — 108.

Ї За посадою або родом роботи

Державні діячі, народні депутати — 7;

Ректори, проректори, директори науково-дослідних інститутів та їх заступники — 94;

Працівники державної сфери управління освітою — 7.

Ї Зарубіжні автори — 7 (Рос. Федерація — 3, Польща — 3, Китай — 1).

Журнал структурований на 30 рубрик, що забезпечує достатній контроль за висвітленням усього розмаїття розроблюваних інститутом і журналом проблем.

Вітаючи творчий колектив «Філософії освіти» з народженням їх дітища, редакційна колегія нашого часопису бажає результативних наукових пошуків і творчих успіхів.

Микола МИХАЛЬЧЕНКО

**РОЗДУМИ НЕ ТІЛЬКИ ПРО ОСВІТУ,
АЛЕ Й ПРО МАЙБУТНЄ УКРАЇНИ***

Дуже складно дати оцінку такої багатоаспектної і в той же час індивідуально-пристрасної книги, як робота Віктора Андрущенка «Роздуми про освіту» (Київ, 2004. — 738 с.). Тим більше, якщо і тобі присвячено декілька рядків у цій книзі. Безумовно, компліментарний відгук був би очікуваним, але науковці звикли говорити про роботи колег виважено. Тому вважаємо доцільним оцінити цю роботу всебічно, у першу чергу, з погляду новизни, внесеної автором у громадську думку України.

В. Андрущенко, відомий учений і педагог, зробив вагомий внесок у теорію суспільствознавства у різних сферах — у філософії, політології, соціології, педагогіці. Його праці добре відомі в колах науковців, педагогів, студентів (за виданими підручниками). У книзі «Роздуми про освіту» він використав специфічний пізнавальний засіб: спробував через освіту подивитися на перспективи не тільки освіти і науки як соціальних інститутів, а й на перспективи розвитку українського суспільства в цілому, задаючись питанням, наскільки Україна готова сформувати відкрите інформаційне суспільство, наскільки вона інтелектуально і кадрово підготовлена до цього. У такому ракурсі книга виглядає оригінальною. Широкий світоглядний, філософський погляд на освіту і суспільство поєднується з особистісною оцінкою стану розвитку систем освіти і науки в Україні, парадигм їх модернізації, ефективності державної політики у сферах освіти, науки, підготовки кваліфікованих кадрів, що надає роботі В. Андрущенка додаткової ваги. Справді, розкрити бачення фундаментальної суспільної проблеми, шляхів її розв'язання через поєднання інтересів суспільства, держави й особистості складно, але перспективно.

Немає сенсу аналізувати працю В. Андрущенка за розділами, сюжетами, прогнозами. Читач сам розбереться у цьому. Підкреслимо лише декілька рис роботи.

По-перше, у книзі використані найсучасніші досягнення в галузі методології соціального пізнання у поєднанні з історико-філософським методом і методами цивілізаційного, феноменологічного, системного, конкретно-історичного, порівняльного і структурно-функціонального аналізу, що надає книзі цілісного, системного і практично-зорієнтованого характеру. При цьому автор продуктивно залучає трансформаційний, модернізаційний і синергетичний підходи для дослідження систем освіти і виховання в Україні та перспектив інтеграції в Європейську співдружність держав. Якщо говорити про роботу з філософського погляду, то для неї характерне поєднання загально-філософських, соціально-філософських,

* Див. стор. 3 обкладинки.